

transzmediális produktumokként írhatók le. David Pellegrini Cassavetes *Premierjéhez* készült három, formájában és tartalmában is meglehetősen innovatív színházi adaptációt tárgyal: míg az egyik immerzív, mozi és színházi élmény fúzióját kínálja, addig a spektrum másik végpontján egy 24 órás, az eredeti narratíváját nélkülöző produkció áll, melyben egy helyi színésznő száz férfival lép interakcióba egy-egy, a kapcsolat kiüresedését bemutató jelenet erejéig. Matthew Crofts a *Castlevania* játéksorozatot elemzi, melynek köszönhetően a Drakula-történetek – az új médium által – merőben új közegekhez jutottak el, miközben rámutat a videójáték mint adaptációs eszköz előnyeire: a befogadó saját döntéseket hozhat és irányítja a karaktereket, motorikus képességeket fejleszt, interaktívabbá válik az élmény stb. A fejezetben a közösségi médiafelületek adaptációs lehetőségeiről viszonylag kevés szó esik, ám Dorothy Wai Sim Lau meglehetősen rövid tanulmányában a bibliai tematikájú YouTube mashupok szerepét kutatja a részvételi kultúra vonatkozásában. A részletes, szinte minden szegmensre kiterjedő kötet viszonylag kevés hangsúlyt fektet a legújabb online formákra, a tartalomgyártás demokratizálódására és az ebből következő adaptációs kérdésekre, holott azok több szempontból már most áthatják az adaptáció átfogó diskurzusát.

A tanulmánykötet stílusosan egy képregényekről szóló *graphic essay*-vel (metatexttel) zárul, ahol az adaptáció kérdése nemcsak a szöveg tartalmára, hanem annak formájára is kiterjed. Julia Alekszejeva egyedi kísérletével arra hívja fel a figyelmet, hogy az akadémikus közegekben használt tradicionális szövegtípusokat (esszé, recenzió, tanulmány stb.) felválthatja (vagy legalábbis új változót hozhat a képbe) az általa *graphic essay*-ként aposztrofált forma, mely – vizualitásából, hozzáadott kreatív értékéből, illusztratív dimenziójából fakadóan – szélesebb közegekhez juttathatja el a szigorú értelemben vett tudományos publikációkat. A releváns kérdésfelvetés azonban azt feltételezi, hogy az olvasóközönséget vissza lehet nyerni (vagy bővíteni lehet) a képiséggel – holott a valóban a vizualitásba ágyazódó korunkban, a napról napra változó újmédia-térben, melyet az egyre rövidülő tartalmak uralnak, ez egyre kevésbé tűnik reális alternatívának. Sőt, pár éven belül minden valószínűséggel új kötetre lesz szükség: az adaptációs diskurzus negyedik fázisába lép,

melynek egyik központi szereplőjévé válik a közösségi média.

HELIKON

RÁCZ ILDIKÓ MÁRIA

ildiko@raczt.hu

ORCID: 0000-0003-2289-7114

DUKKON Ágnes. *A veszélyes szépség útjai: Eszmék, témák, kapcsolatok a klasszikus orosz irodalom világában*. Budapest: L'Harmattan Kiadó–Uránia Ismeretterjesztő Társulat, 2021. 340.

Dukkon Ágnes könyve egymással párbeszédet folytató tanulmányok révén kínál nagyívű és egyben mélyreható betekintést a 19. század orosz irodalmába. A kötetben szereplő ismeretanyag jelentős része ugyan önálló cikk formájában nyomtatásban megjelent, az egységes koncepció és a friss szakirodalmi források jóvoltából a szerző újszerű perspektívából közelíti meg a tárgyalt témakör számos aspektusát. Dukkon Ágnes izgalmas szellemtörténeti barangolásra invitálja az olvasót: a könyvben a konkrét szövegelemzéseken túl a vizsgált korszak tágabb kulturális, társadalmi és művészeti közege is bemutatásra kerül. A kifinomult elemzési technikának és a *Bevezető*-ben meghatározott elméleti keretek következetes alkalmazásának köszönhetően a szerző hűen érzékelteti a 19. század orosz irodalmának bölcséleti, tematikus és motivikus komplexitását. Az ismertett művek szemantikai mélyrétegeinek és benső értékeinek a felderítéséhez az elemzések során jelentős támpontnak bizonyul a multikulturális és intermediális kapcsolódási pontok feltérképezése. A kötet további erői közé sorolható, hogy írója egyaránt otthon van az orosz és a magyar irodalomtörténet, művészet- és recepciótörténet területén, ennek köszönhetően a két nemzet irodalmi alkotásai között is folyik egyfajta pezsgő szellemi diskurzus. A címben szereplő, Lermontov *Izmail bég* című elbeszélő költeményéből kölcsönzött „veszélyes szépség” fogalma azon esztétikai és etikai dilemmákra is reflektál, amelyek a Szép és a Jó közötti konfliktust jelenítik meg az orosz irodalmi kánonban. Míg a tanulmánykötet első két nagyobb fejezetében az esztétikai, műfajtörténeti, filológiai és komparatistikai vizsgálatok kerülnek előtérbe,

addig a harmadik rész a tudománytörténeti és recepciótörténeti elemzéseknek ad teret.

Az orosz romantika korszakát tárgyaló első részben (*I. Elmélyülés és távolodás*) a szerző olyan jelentős alkotók műveit vizsgálja, mint Alekszandr Puskin, Fjodor Tyutsev, Nyikolaj Gogol, Mihail Lermontov, Visszarion Belinszkij vagy Ivan Turgenev. *A káosz, a kozmosz és az éjszaka témája Fjodor Tyutsev korai lírájában* című alfejezet tudománytörténeti megközelítésben tárgyalja, hogy milyen hatást gyakorolt a 18–19. század fordulóján az európai líra képrendszerére a romantikus természetfilozófia, különösen Friedrich Schelling bölcselete. Figyelemre méltó Schelling-hatás mutatható ki az orosz Tyutsev költészetében, aki Pjotr Csadajevvel együtt személyes kapcsolatot ápolt a német transzcendentális idealizmus meghatározó képviselőjével. A mindennapokban franciául és németül értekező költő számára az orosz nyelv „a lélek mély, tudattalan rétegeiből feltörő látomásokat, képeket jelenítette meg” (60). A „filozófiával és poézissal átitatott” természetrajz válik az értekezés tárgyává *A „földalatti földrajz” és a chtonikus motívumok Gogol korai műveiben* című alfejezetben, amely multidiszciplináris elemzést kínál egy olyan témakörben, amelyre eddig sem a magyar, sem a nemzetközi kutatás nem fordított kellő figyelmet. Dukkon Ágnes a természettudományok – geológia, geográfia, topográfia – és az irodalom határmezsgyéit bejárva arra keresi a választ, hogyan alakulnak át egyes tudományos motívumok irodalmi elemekké. Gogol fiatalkori érdeklődése a földrajztanítás iránt ismert irodalomtörténeti tény, az *Esték egy gyakanykai tanyán* című novellaciklusában a földalatti világ démonisztikus és varázslatos aspektusai mitológiai és folklorisztikus jelentéselemekkel gazdagodnak. *A Találkozások a szellem birodalmában* című fejezetben tárgyalt témák az orosz irodalmi és filozófiai gondolkodás egyedi aspektusaiba nyújtanak betekintést, kiemelve a művészi és intellektuális párbeszéd fontosságát a kulturális örökség és az irodalmi hagyományok alakításában.

A tanulmánykötet második részében (*II. Esztétikai, filozófiai, vallási útkeresések a XIX. század második felének orosz irodalmában*) a szerző a hasonmás- (*Doppelgänger*)-tematika vizsgálatában integrálja a 20. századi kultúratudomány pszichológiai nézőpontját az irodalomtörténeti, esztétikai és poétikai elemzésekkel, ezzel biztosít

va a téma komplex és multidiszciplináris megközelítését. Az orosz irodalom történetében E. T. A. Hoffmann művei nyomán Antonyij Pogorelszkij (*A Hasonmás, avagy kisoroszországi estém*) vezeti be a sokrétű konnotációjú hasonmás (oroszul *dvojnyik*) motívumát. Ezt a hagyományt folytatja Gogol és Dosztojevszkij is. Dosztojevszkij művészetében az esztétikai szempontot felváltja a pszichológiai megközelítés, amely Hoffmann és Gogol örökségét ötvözi, kiemelkedő hangsúlyt helyezve a fantasztiikum és a mindennapi valóság összekapcsolására. A 20. század hajnalán fellendülő pszichoanalitikus mozgalom, a dosztojevszkij hősök karakterében ábrázolt pszichopatológiai problémákkal együtt a Dosztojevszkij-életművet a művészetpszichológiai vizsgálódások kedvelt terepévé avatták (*Dosztojevszkij és a pszichológia*). Dosztojevszkij pszichológiai érdeklődését döntően alakította a Szentpétervári Tudományos Akadémián 1833-ban levelező taggá választott Carl Gustav Carus *Psyche* című könyvével való megismerkedése (A.E. Врангель. *Воспоминания о Ф.М. Достоевском в Сибири*. Петербург, 1912.). Érdekes a szerző morálfilozófiai megközelítése: a belső megosztottság állapota Dosztojevszkij műveiben a választani nem tudással vagy akarással szimultán fellépő büntetés, illetve terápiás lehetőség. *A kései Tolsztoj útkeresései és az orosz irodalmi hagyomány* című alfejezet Lev Tolsztoj szellemi világának az időszakával foglalkozik. *A Vlagyimir Szolovjov, a „szent harmónia” filozófusa* című alfejezet bölcséleti kérdéseket tárgyal. Utóbbiban Dukkon Ágnes az orosz „ezüstkör” vallásfilozófiáját és a szimbolista esztétika új irányát meghatározó misztikus, filozófus, teológus és költő Szolovjov „minden egy”-tanát, valamint a platóni filozófia és a német idealista teológia talaján misztikus jellegű Sophia-elvet kultúrtörténeti kontextusban értelmezi.

A tanulmánykötet utolsó részében (*III. A kultúráközvetítés útjai*) négy olyan teljes életművet hátrahagyó tudós és műfordító – Laziczius Gyula, Bonkáló Sándor, Honti Rezső és Szabó Miklós – portréját vázolja fel a szerző, akik az orosz kultúra értékeinek a közvetítésén túl „az etikai tartás és helytállás nemes példáit” is felmutatták a magyar művelődéstörténetben.

Az égre törő hegycsúcsok, tüzes csillagok, homállyal teli erdők, ezüst fényben fürdőző vizek mind a „veszélyes szépség” egy-egy aspektusát vil-

lantják fel, közös motivikus szállal kötik össze a tanulmánykötet egyedi írásait. Dukkon Ágnes könyve rendkívül gazdag ismeretanyagot tár az olvasó elé a 19. századi orosz irodalom területéről, felöleli továbbá a magyar ruszisztika és szlavisztika e korszakra vonatkozó munkáit is. Kiemelendő a szerző által következetesen alkalmazott komparatistikai szemlélet és metódus, melynek köszönhetően az orosz szövegek vizsgálata a magyar és a

világirodalomból merített motivikus, topológiai és szemantikai párhuzamokkal válik még teljesebbé. A kötet egyetemi tankönyvként is kiválóan használható, de a szerző szándéka, hogy az irodalom iránt érdeklődő szélesebb közönséget is megszólítsa.

HELIKON
